

5. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с
6. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К. С. 24-33.

REFERENCES

1. Nazarova TS. Pedagogical technologies: a new stage of evolution // Pedagogy. 1997. No. 7. P. 21-27.
2. Light technology / For zag. ed. O. M. Pehoti. Kiev: Prosvita, 2001.256 s.
3. Pedagogical technology in continuous professional education / For the zag. ed. SisovoVO S.O.Kiev: VIPOL, 2001. 502 p.
4. Litter O. Co-operative learning at the level of history // History in schools of Ukraine. 2004. No 5. S. 50-62
5. Pometun O. I., Freiman G. O. Methodology for introducing students to schools. Kiev: Genesis, 2006.328 s
6. Pometun O., Pirozhenko L. Today's lesson: interactive technologies. Kiev: A.S.K. S. 24-33.

УДК 372.893+94 (477)

Ігор Коляда,
доктор історичних наук, професор
історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова,
Роман Хомич,
студент магістратури
історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ІСТОРИЧНОГО ДІЯЧА ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В 11 КЛАСІ (НА ПРИКЛАДІ ВАЛЕРІЯ ЛОБАНОВСЬКОГО)

Стаття присвячена формуванню історичних уявлень про історичного діяча при вивченні історії України у 11 класі, а саме при ознайомленні з темою «Культури України на сучасному етапі» на прикладі видатного экс-тренера футбольного клубу «Динамо Київ» та національної збірної України з футболу. Автори пропонують сформувати уявлення про історичну персоналію за допомогою історико-біографічного та історико-психологічного портретів разом з використанням фізіогномістичного аналізу, спогадів сучасників про особистість та дослідницьких компетентностей.

Ключові слова: історичний портрет, Валерій Лобановський, футбол, Динамо Київ, Національна збірна України з футболу.

Ігорь Коляда, Роман Хомич. Методика формирования представлений об историческом деятеле при изучении истории Украины в 11 классе (на примере Валерия Лобановского).

Статья посвящена формированию исторических представлений об историческом деятеле при изучении истории Украины в 11 классе, а именно при ознакомлении с темой «Культуры Украины на современном этапе» на примере выдающегося экс-тренера футбольного клуба «Динамо Киев» и национальной сборной Украины по футболу. Авторы предлагают сформировать представление об исторической персоналии с помощью историко-биографического и историко-психологического портретов вместе с использованием физиогномистического анализа, воспоминаний современников о личности и исследовательских компетенций.

Ключевые слова: исторический портрет, Валерий Лобановский, футбол, Динамо Киев, Национальная сборная Украины по футболу.

Igor Kolyada, Roman Khomich. The methodology of forming ideas about the historical figure in the study of the history of Ukraine in the 11th grade (on the example of Valery Lobanovsky).

The article is devoted to the formation of historical ideas about a historical figure when studying the history of Ukraine in the 11th grade, namely when familiarizing himself with the topic "Culture of Ukraine at the present stage" using the example of the outstanding ex-coach of Dynamo Kiev football club and the national football team of Ukraine. The authors propose to form an idea of historical personalities using historical-biographical and historical-psychological portraits along with physiognomistic analysis, contemporaries' memories of personality and research competencies.

Key words: historical portrait, Valery Lobanovsky, football, Dynamo Kiev, Ukraine national football team.

Одним із ключових питань сучасної методичної науки є подальша розробка теоретико-методичних засад та підходів розкриття ролі й місця історичної особи на уроках історії України. Жодне історичне дослідження не може вважатися повноцінним без аналізу життєдіяльності історичних постатей доби та її об'єктивної оцінки. На сучасному етапі розвитку нової української школи перед учителем історії України постає завдання гуманізації історичних знань, що означає, в першу чергу, "олюднення" історичного матеріалу, підвищеної уваги до формування уявлень про особистості в історії України, розкриття ідеї самоцінності людини в історичному процесі. Проблема вивчення повсякдення людини, ролі історичних діячів у історії України є однією із ключових у повсякденній практиці вчителів історії України. Мова йде не тільки про збільшення кількості досліджуваних історичних персоналій, а й про деяке переосмислення методологічних підходів до аналізу життєдіяльності видатних людей минулого [9, с.301-302].

Вивчення історичних персоналій на уроках історії України, як це відмічали не раз відомі методисти – дидактик, оживляє сухі історичні схеми, сприяє розкриттю причинно-наслідкових зв'язків історичних подій та явищ, допомагає сучасному учневі нової української школи запропонувати певну модель суспільно значимої поведінки. Учасники освітнього процесу повинні усвідомити роль особи в історії Української держави, зв'язку її приналежності до певної соціальної, національної чи іншої групи, бо без цього повноцінне вивчення історії України буде неповним і не всебічним, адже історичні події та факти, як на цьому наголошують методисти, ефективніше засвоюються учнями крізь призму особистості конкретної епохи. Вивчення історичних постатей, як слушно, на наш погляд відзначає Я. Камбалова, не тільки сприяє цілісному пізнанню історичних процесів, а й впливає на формування ціннісних орієнтирів особистості учня. Зображення життя та діяльності історичної постаті, її впливу на окремі події або на історичний процес у цілому сприймається та запам'ятовується здобувачами освітніх послуг з більшою готовністю, ніж оперування історичним процесом, позбавленим яскравих особистостей [7, с. 1].

Теоретико-методичні аспекти висвітлення ролі історичних постатей розглядалися у працях таких дидактів-методистів, як О.Вагін [2], О.Желіба [5], К.Баханов [1], А.Пінчук [13], С.Терно [15], М. Єрохіна [4], Я.Камбалова [7], І.Коляда [8, 9], Павленко О. [12], Тоболін [16].

У процесі формування уявлень про історичну персоналію на уроці історії України, у роботі вчителя з учнями по створенню історичного портрета, важливим є розуміння поняття «історична особа». Так, у методичній науці під поняттям «історична особа» розуміється «особистість з яскраво вираженою індивідуальністю, внесок якої в історію є вагомим» [9, с. 305]. Відповідно, під історичним портретом сучасні методисти розуміють характеристику особи в контексті біографічних даних, світогляду, основних етапів життя [9, с. 307-308]. Методистами-практиками розроблено алгоритм складання історичного портрета на уроці. Так, методистом В. Тоболіним запропоновано такий алгоритм: 1. Походження історичного діяча. 2. Дитячі та юнацькі роки. 3. Ідеологічні симпатії (консерватор, ліберал, соціал-демократ тощо). 4. Власні оригінальні погляди (завдання, засоби реалізації). 5. Шлях становлення історичного діяча (основні етапи). 6. Основні напрями діяльності. 7. Результати діяльності історичного діяча очима сучасників та істориків (політологів) [16].

У процесі складання історичного портрета В.Тоболін виділяє такі етапи у роботі вчителя історії: 1) запам'ятовування імені та прізвища (прізвиська) історичної особи; 2) ознайомлення з етапами, періодами і змістом діяльності особи; 3) засвоєння ідейно-теоретичних поглядів видатної особистості; 4) з'ясування того, чиї інтереси на тому чи іншому етапі виражала ця особистість; 5) вивчення оцінювання особи її сучасниками та істориками (політологами) [16].

Викладаючи учням біографічний матеріал та дбаючи про творче засвоєння ними необхідного об'єму знань про ту чи іншу історичну особу, вчителю історії України у процесі формування креативності в учнів, як слушно відзначає І. Коляда, варто значну увагу приділити історико-біографічному опису та історико-психологічному опису [9, с. 308].

У методиці навчання історії під історико-біографічним описом розуміють характеристику особи в контексті біографічних даних, що має на меті реконструкцію життєвого шляху особистості і передбачає визначення траєкторії її життя в багатовимірному суспільно-особистісному контексті. Так, при вивченні історії України у 11-му класі теми: «Культура України на сучасному етапі» важливе місце посідає формування уявлення про розвиток спорту у сучасній Україні, а саме про футбол у формуванні національної самоідентичності, громадянської активності. Такі уявлення вчителю допоможе сформувати в здобувачів освітніх послуг робота по формуванню уявлень про видатного экс-тренера футбольного клубу «Динамо Київ» та збірної України Валерія Васильовича Лобановського. Одним із прийомів, який варто використати вчителю реалізуючи освітні завдання є використання пропонованого нами історико-біографічного портрету: «Народився Валерій Лобановський 6 січня 1939 р. у Києві в сім'ї робітника. Батько працював на заводі, мати — домогосподарка. Рідний дядько В. Лобановського по матері — український письменник Олександр Бойченко. Під час війни родина перебувала в окупованому Києві, проживали в Голосієво. Навчався у київській школі № 319 (нині проспект В. Лобановського, 146). Закінчив школу зі срібною медаллю. У 1956 р. вступив до Київського політехнічного інституту, де з частими перервами, академвідпустками і поновленнями вчився до 1964 р., коли сам написав прохання про відрухування з ЗВО. Потім таки отримав вищу освіту — в Одеському політехнічному інституті. Незвичним залишається факт, що такий видатний тренер не мав вищої фізкультурної освіти. Вихованець футбольної школи № 1 (від 1952 р.) та футбольної школи молоді (ФШМ) у Києві (від 1955 р.). У 1957 р. 18-річного нападника запросили до дублю «Динамо» (Київ). Після певного періоду гри за дублерів дебютував у чемпіонаті СРСР 29 травня 1959 р. у матчі з ЦСК МО. В. Лобановський прославився вмінням надзвичайно точно подавати підкручені м'ячі з кутових та штрафних ударів (т. зв. «сухий лист») — часто після різаних передач В. Лобановського м'яч влітав у ворота безпосередньо з кутового. На тренуваннях відпрацьовував удари такого типу, використовуючи фізичний «ефект Магнуса» і власні математичні підрахунки. В. Лобановського запрошували і до збірної СРСР, але тоді у Радянському Союзі було дуже багато лівих нападників найвищого рівня (Михайло Месхі, Анатолій Ільїн, Галімзян Хусаїнов), тому киянин зіграв тільки 2 матчі (проти Австрії (1960 р.) та Польщі (1961 р.)). Провів дві офіційні гри за олімпійську команду СРСР ,проти Фінляндії (1963 р.), де був капітаном і діяв на місці центрального нападника. Завершував ігрову

кар'єру в одеському «Чорноморці» (1965—1966 рр.) та донецькому «Шахтарі» (1967—1968 рр. , де у 1968 р. був капітаном команди). В. Лобановський досить швидко закінчив професіональні виступи як футболіст і перейшов на тренерську роботу. Першою командою для 29-річного наставника став дніпропетровський «Дніпро», де він почав працювати 16 жовтня 1968 р. Уперше як тренер вивів команду 30 жовтня проти "Труд" Вороніж, за три тури до завершення. Після такої вдалої роботи у Дніпропетровську його запросили очолити київське «Динамо». В. Лобановський у жовтні 1973 р. замінив на посаді головного тренера О. Севідова. 1975 р. київське «Динамо» здобуло радянському клубному футболу перші в його історії європейські призи — Кубок кубків і Суперкубок УЄФА. Валерія Васильовича призначили наставником збірної СРСР, яка у попередньому, 1974 р. дуже невдало розпочала відбіркові ігри чемпіонат Європи 1976 р. , програвши Ірландії 3:0. Навесні 1986 р. кияни виграють ще один Кубок кубків — у фіналі турніру підопічні В. Лобановського розгромили мадридський «Атлетико» 3:0. Ще на зорі створення збірної, в 1992 р. , керівники ФФУ відіслали до ОАЕ листа, в якому запрошували «Лобана» тренувати збірну. Тренер дав згоду, однак вже за кілька годин до відльоту арабські керівники запропонували йому новий дворічний контракт — 24 тисячі доларів на місяць та нову віллу в Дубаї, від якого В. Лобановський не міг відмовитися. Вдруге керівництво українського футболу вирішило спробувати В. Лобановського у ранзі наставника національної збірної в 2000 р. До цього він обіймав посаду тренера-консультанта збірної (з 1996 р.) у Йозефа Сабо. Новому наставникові було важче, адже він не залишив роботи в київському клубі, тому мусив тренувати дві команди одночасно, хоч такий досвід Валерій Васильович вже мав у 1975—1976 та 1986—1990 рр. зі збірною СРСР. 7 травня 2002 р. В. Лобановському стало погано під час календарної гри чемпіонату з «Металургом» у Запоріжжі. Тренера госпіталізовано з діагнозом «інсульт» та прооперовано, стан здоров'я був оцінений як критичний. Преса, яка регулярно слідкувала за станом здоров'я В. Лобановського, писала, що надія на поправку ще є, але Валерій Васильович вже не прийшов до тями. Його серце зупинилося 13 травня 2002 р. о 20:35 » [3]. Крім історико-біографічного портрету вчитель також може використати історико-психологічний опис - це психологічна характеристика діяча, яка містить опис його внутрішнього складу і намагається простежити, як індивідуальний характер історичної особи вплинув на її діяльність [12]. Варто зазначити, що основою історико-психологічного опису історичного діяча на уроках історії України має слугувати, як фізіогномістичний аналіз зовнішності, так і спогади сучасників про особистість. Так, аналізуючи фотоматеріал вчитель відзначає, що трапецієподібна форма обличчя; високий, зморщений лоб; довгі і густі брови свідчать про інтелігентність, успішність, чуттєвість особистості В.Лобановського; очі з опущеними куточками та широкий рот з тонкими губами говорять про те, що люди з такими формами є інтровертами, але в той же час вони горді, рішучі, енергійні і владні. Курносий ніс і великі вуха з добре вираженими звивинами вушних раковин вказують на оптимістичність та на лідерські якості. Роздвоєне підборіддя та високі вилиці характеризують людей непостійних, влюбливих та ризикованих [17]. Фізіогномістичний аналіз зовнішності В.Лобановського вчитель доповнює описами сучасників відомого тренера. *«Як гравець був своєрідний і норавливий, витривалий і тренуваний. Партнери відзначали нестандартне мислення Валерія на футбольному полі, вміння застосовувати дриблінг, що було незвично для високих (187 см) футболістів. Часті і стрімкі проходи по лівому краю поля завершувалися точною передачею товаришу по команді. Але при цьому В. Лобановський був категоричним противником фізпідготовки, тренувальної роботи без м'яча », -* відмічає одноклубник В. Лобановського в «Динамо Київ» Віктор Каневський у своєму інтерв'ю [14]. Сучасники, особливо його підопічні, робили великий акцент на його закритому характері, але при цьому підкреслювали, що він завжди знаходив спільну мову з людьми. Так, Леонід Буряк, экс-гравець «Динамо Київ» зазначає: *« Він був дуже закритою людиною. За 14 років, які я провів у київському Динамо, я бачив, що можна перерахувати по пальцях людей, які могли зайти в його кімнату. Це досить справедливий, чесний чоловік, який любив свою справу. Звичайно, було все складно. Був божевільний тренувальний процес, з божевільними навантаженнями. Крім того, що ми були гравцями молодіжної, юнацької збірної, ще й входили до складу національної збірної СРСР. І В. Лобановський, звичайно, трошки випередив час. Я думаю, що той футбол, в який зараз грають - це результат роботи Лобановського.»* [19]. В. Лобановський був професіоналом своєї справи, підопічні його розповідали про його вимогливість. Це підтверджують экс-гравці футбольного клубу «Динамо Київ» Андрій Шевченко: *«Для багатьох, і мене в тому числі, це більше, ніж тренер. Це людина, яка дала нам путівку в життя. Наставник, який навчив нас по-справжньому розуміти, що таке професіоналізм, що таке ставлення до тієї справи, якою ти займаєшся, що таке правильний аналіз своєї гри. Словами важко описати все те, що Валерій Васильович для мене зробив. Кожен день роботи під його керівництвом - це новий урок, кожен день ти заносив собі в скарбничку. У нас були великі навантаження, але В. Лобановський знав: для того, щоб на рівних конкурувати з провідними командами Ліги чемпіонів і провідними європейськими збірними, потрібно перебувати в хорошому функціональному стані. У нас був природний відбір, і це дозволяло конкурувати з європейськими клубами, які могли купити собі всю команду»* [20] та Сергій Ребров: *« Коли ми виступали під керівництвом В. Лобановського, показували найпрогресивніший футбол. В. Лобановський завжди крокував у ногу з часом, а іноді його навіть випереджав. Багато принципів, які він закладав, актуальні за раз і будуть актуальні завжди. Кожен день роботи під його керівництвом - це була нова школа. На першому місці у нас завжди стояла дисципліна - на поле, в роздягальні, в побуті. Тренер вмів знайти правильні слова, міг пожартувати. У нього виходило не тільки заряджати команду, але і розряджати її. Команда була*

тим самим єдиним механізмом і живим організмом» [21]. Підсумком такої діяльності є сформульоване разом зі здобувачами освітніх послуг узагальнення: « Валерій Лобановський неординарна особистість, яка відзначалася високим професіоналізмом у своїй справі. Він усе своє життя присвятив українському футболу. Завдяки своїй наполегливості та вимогливості, він домогся великих досягнень та успіхів, завоювавши симпатію сотні тисяч вболівальників не тільки в Україні, а поза її межами, утвердивши свій авторитет і у міжнародному футболі.

Важливе місце у формуванні креативності мислення, як справедливо відмічає сучасний методист І. Коляда, учнів на уроці історії України посідає навчальна діяльність, спрямована на формування причинно-наслідкових зв'язків, дослідницьких компетентностей. Так, при формуванні уявлень про історичне значення особистості В. Лобановського, його ролі у розвитку радянського та українського футболу, вчитель організовує самостійну діяльність учнів з вивченням та аналізом оцінок дослідників – біографістів В.Лобановського. Так, педагог цитує В. Цяпку, який зазначав: *«Напевно, немає іншої такої людини, яка мала б настільки ж значний вплив на радянський та український футбол, як Валерій Лобановський. Блискучий футболіст та легендарний тренер, Лобан, як його прозвали вболівальники, з дитинства засвоїв просту істину, а засвоївши, не зрадив її до самої смерті: лише самовіддана праця здатна наблизити людину до заповітної мети. Наполегливість, з якою довготелесий Валерка, а згодом і шанований Валерій Васильович домагався наміченого сам і допомагав це робити іншим, викликала в багатьох захоплення, а в декого — злість. Завжди спокійний та незворушний зовні, Валерій Васильович сидів на тренерській лаві й похитувався, спостерігаючи за грою своїх підопічних та переживаючи важкий стрес. Колеги розповідають, що в такі моменти пульс тренера досягав критичних позначок та перевищував той, що у гравців на полі, незважаючи на те, що грали вони, а Лобановський лише дивився збоку за ходом подій та вносив необхідні корективи»* [18]. Знайомлячи з оцінкою діяльності В. Лобановського сучасного російського спортивного журналіста О. Горбунова, що *«В. Лобановський - тренер «номер один» в радянському, а потім українському футболі, визнаний одним з найбільших новаторів цієї гри у всьому світі, Лобановський був складною фігурою, завжди, за будь-якої влади залишаючись самим собою - і перш за все професіоналом найвищого класу. Його прямота і принциповість багатьох не влаштовували - і почасти саме це стало причиною виникнення навколо нього різних чуток і домислів, а іноді і відвертій брехні»* [3], вчитель організовує евристичну бесіду, пропонуючи відповісти на такі питання: Яких ще новаторів світового футболу можете назвати? Яким чином вони вплинули на розвиток футболу? У чому полягає національний феномен особистості Валерія Лобановського? Яку роль відіграло середовище, родина у вихованні особистості відомого тренера? Чому успіх В.Лобановського залишається ще неповторним в українському футболі? Які риси характеру дозволили В.Лобановському досягти успіху?

На сучасному етапі мультимедійні ресурси є перспективним і високоефективним інструментом в освітній галузі. Вони надають учителю інформацію у більшому обсязі, ніж традиційні джерела, а також у більш наочній формі. З метою підвищення візуалізації освітнього процесу, підвищення креативної діяльності учасників освітнього процесу вчитель організовує роботу з аналізу мультимедійної презентації про В. Лобановського, яка має включати використання фото світлин, уривків з документального фільму «Лобановський назавжди» (2016 р., режисер А. Азаров), спогадів сучасників, фактів біографії.

Таким чином, презентації в інтегрованому вигляді має містити не лише текст, графіку, схеми, а й звук, анімацію, відео тощо. Можливості анімації також дають змогу акцентувати увагу учнів на найважливіших моментах уроку, сприяють зрозумінню логіки побудови певних висновків, схем, таблиць.

Серед безперечних переваг цієї програми є: виняткова простота і найширші можливості редагування, що дозволяє легко змінювати дизайн, структуру і зміст презентації аж до повної заміни всього змісту, що дозволяє використовувати готову презентацію як основу для швидкого створення іншої презентації; стимулювання активної діяльності учнів не тільки на уроці, але і на етапі підготовки навчального матеріалу [10]. Сучасні методисти та вчителі-новатори визначають такі переваги застосування мультимедійних презентацій на уроках історії України: 1. Учитель має можливість самостійно конструювати урок та подавати інформацію у будь-якій формі (текст, таблиці, діаграми, слайди, відео – та аудіо-фрагменти); 2. Використання презентацій сприяє успішному поєднанню різних видів діяльності (робота з картою, підручником, зошитом, інформацією на екрані); 3. Використання презентацій доцільне на будь-якому етапі вивчення певної теми уроку: у ході пояснення нового матеріалу, закріплення, повторення, контролю; 4. Мультимедійні презентації дозволяють учням не тільки сприймати готовий матеріал, а й брати участь у його розробці, перетворенні, використанні [11].

Інтерактивні технології створюють комфортні умови навчання, за яких кожен здобувач освітніх послуг відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Оптимальний хронометраж відеоматеріалів на уроці тривалістю 45 хв. становить 15-20 хв. Для уроків різних типів і форм проведення доцільно використовувати різні види відеоматеріалу: відео пояснення (розповідь), відео ілюстрацію, відео підтвердження, відео тест тощо. До кожного конкретного уроку вчитель має ретельно відібрати той матеріал, який відповідатиме меті, планові і структурі уроку. Відібраний навчальний відеоматеріал обов'язково має бути поділений на невеликі фрагменти (кадри), які розташовані в логічній послідовності. Крім нової навчальної інформації, кожен відео фрагмент має також завдання, яке необхідно виконати після отримання інформації (це може бути запитання, завдання тощо). Після виконання завдання учнями вчитель аналізує, як воно виконане.

Отже, осмислене вивчення особистості видатного діяча має сприяти як більш глибокому пізнанню історії України, так і посиленню позитивного педагогічного впливу на формування особистості здобувача освітніх послуг, що забезпечується різними формами, методами, прийомами, технологіями формування уявлень про історичну персоналію на уроці з історії України у 11 класі; урізноманітнення технологій навчання історії України забезпечить підвищення пізнавального інтересу в учасників освітнього процесу до питань з історії культури України на сучасному етапі, а саме до розвитку українського спорту, його видатних представників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. Навчання історії в школі інноваційні аспекти / К. Баханов. - Х. Вид. група «Основа». 2005. - 384 с.
2. Вагин А. А. Методика преподавания истории в средней школе / А. А. Вагин. --М.: 1968.-434 с.
3. Горбунов А. Лобановский — М.: Молодая гвардия, 2018. — 599[9] с.: ил. — (Жизнь замечательных людей: сер. биогр.; вып. 1709).
4. Єрохіна М. С. Историческая личность: современные методики изучения // Преподавание истории в школе. - 1996. - №6. - С. 50-52
5. Желіба О. Складаємо історичний портрет / О. Желіба // Історія України - 2006. - № 42. - С.16-17.
6. Запорожец Н. И. Развитие умений и навыков учащихся в процессе преподавания истории / Н. И. Запорожец. - М.: 1978. - 144 с.
7. Камбалова Я. М. Методичні аспекта формування знань про історичну особистість в учнів загальноосвітньої школи: на прикладі теми " Кирило-Мефодіївське товариство" / Я. М. Камбалова // Історія в школі - Вид-во НПУ ім. МП Драгоманова. -2016. -С . 5-8.
8. Коляда І. Робота з історичною постаттю на уроці історії. На прикладі вивчення життя Лук'яна Кобилиці / І. Коляда, В. Клодницький // Історія України. Шкільний світ. - 2019. - N 9. - С. 14-18.
9. Коляда, І. Російсько-французька війна 1812 р. і Україна : (І. Котляревський - організатор козацьких полків у війні 1812 р.) : теоретико-методичні засади використання історичного портрету на уроках з історії України у 9 класі / І. Коляда // Історія в школі : наук.-метод. журн. для вчителів. - 2012. - № 10. - С. 32-36.
10. Медведєва Н. Використання мультимедійної презентації у роботі з образною наочною на уроках історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20Npd/2012_3/medvede.pdf
11. Мокрогуз О. Методика застосування мультимедійних презентацій у навчанні історії старшокласників [Електронний ресурс].Режим доступу: http://oipopp.edsp.net/component/option,com_metod/metodTask,metodDetails/catid,1053/metodId,1164/Itemid,51/
12. Павленко О. Вивчення історичної постаті на уроках історії в загальноосвітній школі на прикладі особистості Луї Наполеона Бонапарта [Текст] / О. Павленко // Історія в рідній школі. - 2015. - № 1 2. -С . 20-23 .
13. Пінчук А. С. Методика формування в учнів знань про історичну особу // Вісн. Луган. Нац. Пед. Ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. - 4.1 - 2006. - № 19. - С.67-72.
14. Рабинер И. Виктор Каневский: От Израилевича к Ильичу и обратно // Футбол от «СЭ». — № 39. — 1996.
15. Терно С. О. Формування методологічної культури учнів у процесі навчання історії. Історія в школі. 2000. № 5— 6. 10.
16. Тоболін В. Вивчення життя і діяльності історичних осіб через використання схем-портретів. Історія в школах України. 1999. № 1
17. Шварц Т. Читаєм лица. Физиогномика: Питер; СПб.; 2010.-160с.
18. Цяпка В. Валерій Лобановський — К.: «Фоліо», 2010. – 100 с.
19. https://football24.ua/ru/burjak_mozhno_pereschitat_po_palcam_ljudej_kotorye_mogli_zajti_v_komnatu_lobanovskogo_n511252/
20. https://xsport.ua/football_s/news/shevchenko-k-lobanovskomu-bylo-nechto-bolshee-chem-uvazhenie_1041483/
21. https://xsport.ua/football_s/news/rebrov-printsipy-lobanovskogo-operezhali-futbol_1041768/

REFERENCES

1. Bakhanov K. Navchenko History in the School of Innovation Aspects / K. Bakhanov. - X. View. group "Basis". 2005. -- 384 p.
2. Vagin A. A. Methods of teaching history in high school / A. A. Vagin. --M.: 1968.-434 p.
3. Gorbunov A. Lobanovsky - M.: Young Guard, 2018. - 599 [9] p.: ill. - (The life of wonderful people: ser. Biogr.; issue 1709).
4. Erokhina M.S. Historical personality: modern methods of study // Teaching history at school. - 1996. - No. 6. - S. 50-52
5. Zheliba O. Warehouse historical portrait / O. Zheliba // History of Ukraine - 2006. - No. 42. - P.16-17.
6. Zaporozhets N. I. The development of skills of students in the process of teaching history / N. I. Zaporozhets. -M.: 1978.- 144 p.
7. Kambalova, Ya. M. Methodological aspects of formulating knowledge about historical particularities in the schools of foreign education: on the application of those "Cyril-Methodology Partnership" / Ya. M. Kambalova // History in schools - Kind of NPU im. MP Drahomanova. 2016. -WITH . 5-8.
8. Kolyada I. Robot with historical presentation in the history of history. At the application of the life of Luk'yan Kobilitisi / I. Kolyada, V. Klodnitsky // History of Ukraine. School of Light. - 2019. -- N 9. - P. 14-18.

9. Kolyada, I. Rosisko-french viyna 1812 p. Ukraine: (I. Kotlyarevsky - organizer of the Cossack regiments at 1812): theoretically-methodical ambush of historical portraiture in the lessons of history of Ukraine in 9th grade / I. Kolyada // Istoriya in shkoli: science.-method. journal for readers. - 2012. - No. 10. - S. 32-36.
10. Медведєва N. Викториястання multimedia presentations with robots with figurative lessons at the lessons of history [Electronic resource]. - Access mode: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Npd/2012_3/medvede.pdf
11. Mokroguz O. Methods of capturing multimedia presentations at first-class senior pupils [Electronic resource]. - Mode of access: http://oipopp.ed.sp.net/component/option,com_metod/metodTask,metodDetails /catid, 1053 /metodId, 1164 /Itemid, 51 /
12. Pavlenko O. Vivchennya istoricheskogo postati on lessons istorii in foreign schools on the application of specialties Luї Napoleon Bonaparte [Text] / O. Pavlenko // Istoriya in idnii school. - 2015. - No. 1 2.-С. 20-23.
13. Pinchuk A. S. The technique of formulating in the knowledge of history about the historical person // News. Lugan. Nat Ped. University of Taras Shevchenko: Pedagogy of science. - 4.1 - 2006. - No. 19. - P.67-72.
14. Rabiner I. Victor Kanevsky: From Izrailevich to Ilyich and vice versa // Football from SE. - No. 39. - 1996.
15. Terno S. O. Formuvannogo methodological culture of learning from the process of history. Istoriya in schools. 2000. No. 5-6.10.
16. Tobolin V. Vivchennya i life i diyalnosti istorichnyh osib through vikoristannya diagram-portraitivyu. History in Ukrainian schools. 1999. No 1
17. Schwartz T. Chitaam face. Physiognomy: Peter; SPb .; 2010.-160s.
18. Tsyapka V. Valeriy Lobanovsky - K .: "Folio", 2010. - 100 p.
- 19.https://football24.ua/en/burjak_mozhno_pereschitat_po_palcam_ljudej_kotorye_mogli_zajti_v_komnatu_lobanovskogo_n511252/
20. https://xsport.ua/football_s/news/shevchenko-k-lobanovskomu-bylo-nechto-bolshee-chem-uvazhenie_1041483/
21. https://xsport.ua/football_s/news/rebrov-printsipy-lobanovskogo-operezhali-futbol_1041768/

УДК 373.5.091.3

Ігор Коляда,
доктор історичних наук, професор
історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова,
Олексій Шубер
студент магістратури
історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО КОЗАЦТВО ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 8 КЛАСІ

У статті розкрито використання історичного живопису, як засобу унаочнення і конкретизації на уроках історії України у 8 класі. Авторами було проаналізовано застосування історичних картин на уроках, їхнє значення у формуванні уявлень в учнів про козаків на прикладі з теми «Національно визвольної війни середини XVII ст.». Подано методичні прийоми організації навчальної діяльності учнів при роботі з картиною. Акцентується увага на тому, що історичний живопис збагачує уяву про давні події, дає можливість розкрити колорит цієї доби та розвиває художні смаки.

Ключові слова: історичний живопис, національно визвольна війна, портрет, Богдан Хмельницький, історичне полотно.

Ігорь Коляда, Алексей Шубер. Формирование исторических представлений о казачестве средствами живописи на уроках истории Украины в 8 классе.

В статье раскрыто использование исторической живописи, как средства наглядности и конкретизации на уроках истории Украины в 8 классе. Авторами было проанализировано применение исторических картин на уроках, их значение в формировании представлений у учащихся о казаках на примере темы «Национально освободительной войны середины XVII в.». Даны методические приемы организации учебной деятельности учащихся при работе с картиной. Акцентируется внимание на том, что историческая живопись обогащает представление о давних событиях, дает возможность раскрыть колорит этой эпохи и развивает художественные вкусы.

Ключевые слова: историческая живопись, национально освободительная война, портрет, Богдан Хмельницкий, историческое полотно.

Igor Kolyada, Alexey Schuber. The formation of historical ideas about the Cossacks by means of painting at the lessons of the history of Ukraine in the 8th grade.